

Zgodovino slovenskega planinstva, ki je zdaj na ogled v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani, si lahko ponazorimo tudi doma, z branjem izbranih odlomkov iz starih letnikov Planinskega vestnika in s pregledovanjem starih planinskih razglednic. Poskusimo.

Pozdrav z vrhov

MIHA NAGLIČ

Napotki: "Kdaj naj se gre na Triglav? Dobivam pisma od blizu in daleč, da se mislijo zbrati in vzdigniti na Triglav drugi teden ali čez 10 dni; vprašajo me, kako in kaj. Odgovor: Ko je lepo vreme in barometer visoko stoji, pojdi nemudoma in ne čakaj na družbo! V enem, dveh, treh dneh se lahko vreme izpremeni, v dežju pa ni vredno hoditi. Če je bilo zjutraj lepo, sem šel čez eno uro: prejšnji večer še nisem vedel, če bo lepo! - Pojdi julija (boljše drugo polovico), avgusta, septembra (boljše prvo polovico). Najbližja pot je skozi Kot. Nekoliko kruha in čaja, ali 1/2 l vina in 1/2 litra čaja vzemi s seboj, zadostuje pol litra, potem vode dolij. Jabolko ugasne žejo. Če piješ vode pri studencu (malo!), pojdi koj naprej. Žganja med potjo ne pij; ko pa prideš v kočjo, je dobro malo žganja ali vsaj kaj gorkega. Pred letom 1887 je

bilo res smrtno nevarno iti na Triglav. Tudi jaz sem se bal, ko sem l. 1887 lezel čez sneg, po severni steni skoro naravnost na Sedlo (nič na Mali Triglav). Zdaj je pa igrača, ker so stopnice, klini, vrvi in sva ostri greben Sedla s Požgancem l. 1897 izstrelila!"

Tako je na vprašanje, kdaj in kako na Triglav, odgovoril sam Jakob Aljaž, v enem od Planinskih vestnikov z začetka 20. stoletja. Danes smo na boljšem toliko, ker se lahko kar za tri dni vnaprej zanesemo na vremensko napoved, sicer pa besede staroste slovenskega planinstva držijo. V starih zvezkih najstarejše še izhajajoče slovenske revije (PV izhaja od februarja 1895) najdemo tudi druge časa primerne napotke in opozorila. "Poglejmo še, kako se hribolazec založi z jedjo in pijačo. Tu naj ti bo prvo pravilo: Ne jemlji preveč s seboj! Ako hodiš po nadelanih potih in prideš skoraj vsakih 5 ur v kako oskrbovano kočjo, zadostuje ti kos kruha, ki ga včasih

tam zmanjka. Vse drugo dobiš v koči. Nikakor ni lepo, če sedeš za mogočno mizo, izvlečeš iz globine nahrbtnika cele množine prekajenega mesa, pišk i.t.d. in se začneš gostiti z domačim pridelkom. Drugo jutro pa pustiš v koči za spomin par grošev za čaj in oglodane kosti." Kolikor vem, ni sto let pozneje nič drugače? Kaj pa glede pijače? "Največkrat muči hribolazca žeja. Kako naj se pa bojujem zoper njo? Pomni: Čim več piješ, bolj si žejen! Alkohol je med potjo silno škodljiv. Zato ne jemlji na pot ne žganja in ne vina, kajti z nobenim si ne ugasiš žeje in oboje te slabi. Ako vzameš s seboj majhno steklenico konjaka, pij ga le, če te napadejo kake slabosti, seveda si takih slabosti ne smeš domišljevati! Pa tudi preveč vode ni dobro, kajti kolikor tekočine spraviš vase, toliko je pride zopet iz tebe v podobi potu."

Množično planinstvo je bilo mogoče šele potem, ko so Aljaž in tovarišija (in že pred njimi njihovi nemški tekmeči) postavili prve planinske postojanke. "Koliko važnosti so planinske kočje za turizmo, ve pač vsak hribolazec sam najbolje ceniti, zlasti tedaj, ako so mu ovirale pot razne nezgode, kakršne so megla, dež, nevihta itd. Ob lepem vremenu mu je v planinski koči prijeten odpočitek, in tudi krepla najde v njej, ako je oskrbljena z najpotrebnej-

šimi živili; ali ob slabem vremenu, ko je premočen do kože, mu je šele pravo pribežališče, katero ga mnogokrat reši preteče nevarnosti ali bolezni. V tem varnem zatišju si ogreje otrple ude in posuši premočeno obleko, v njem najde primerno zavetišče proti vremenskim nezgodam ali ugodno prenočišče za nadaljevanje svoje ture."

Kaj pa planinska oprava in oprema? "Črevlji morajo biti narejeni iz močnega usnja. Najboljša je kravina, da se obuvalo v snegu ali vodi ne premoči in da noga ostrega, robatega kamenja ne čuti. Kdor pa hoče na visoke, strme in gladke stene plezati in čez sneg in led korakati, naj si na vsak način priskrbi cepin. Nikdar namreč ne sme na take nevarne vrhove brez cepina lesti, ker njegovo in tovarišev življenje utegne viseti na koncu cepina in marsikatera nesreča se je uže zadržala s hitrim zatičem cepina v sneg ali led." In za dame? "Z ozirom na to, da so se tudi dame udale hribolastvu, želeč si kakor gosposdije svoje zdravje izboljšati in vzdržati, dovoljujem si obenem častitim turistinjam nekaj o obleki in opravi opomniti. Za dame je tudi obleka najboljše iz lodna. Siva, rjava, posebno pa temno modra so najbolj priljubljene barve. Obleka bodi damam: Gladko krilo brez podloge, bluza iz fine, lahke flanele, usnjen pas, na katerem naj visi usnjena

torbica za denarnico, rokavice, žepne robce in druge reči. Korset je najbolje doma pustiti, pri hoji v gore je neprijeten." Zdi se, da je največja razlika v planinstvu sto let nazaj in danes ravno v oblačilih, ki so bila takrat iz naravnih, danes so iz umetnih "švic" materialov.

Gorske ikone

Zdaj je že čas, da povem, od kod jemljem navedke in slike v tej planinski kompilaciji. To je imenitna knjiga z naslovom **Pozdrav z vrhov** in podnaslovom Slovensko planinstvo na starih razglednicah. Izdala jo je založba Medium iz Žirovnice, gradivo so zbrali in uredili Manica Ravnihar, Nejka Dolar in Miran Dolar. Založba je štiri evre od vsakega prodanega izvoda namenila za gradnjo Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani, slovesno odprtega 7. avgusta 2010. Gre za slikovno monografijo, ki ima na začetku uvod Elizabete Gradnik iz Gornjesavskega muzeja, razglednice (iz zbirke Marka Korenčana) pa so razvrščene v štiri gorske razdelke: Julijske Alpe, Karavanke, Kamniško-Savinjske Alpe in Predalpsko hribovje. Pod vsako razglednico na desni strani knjige (na lihih straneh) je izbrani odlomek iz Planinskega vestnika, največ jih je iz člankov Jakoba Aljaža in Juliusa Kugyja.

Izbrali smo nekaj napotkov za hojo v gore po starem,

"Nikakor ni lepo, če sedeš za mogočno mizo, izvlečeš iz globine nahrbtnika cele množine prekajenega mesa, pišk i.t.d. in se začneš gostiti z domačim pridelkom. Drugo jutro pa pustiš v koči za spomin par grošev za čaj in oglodane kosti."

Jakob Aljaž v planinski opravi (na razglednici, poslani 1908)

Triglavski ledenik na razglednici, natisnjeni 1912; razlika v količini ledu je očitna.

IZROČILO

Snovanja

zdaj pa si preberimo še nekaj besed z izbranih vrhov. Pod razglednico Jalovca so v knjigi postavili tale odlomek: "Iz konca samotne Planice se dviga iznad obsežnih prodišč proti nebu silni Jalovec. Je to najizrazitejši vrh v naših Julijskih Alpah. Malokateri naših vrhov se more ponašati s tako divjimi, navpično odsekanih stenami, kakor on. Iz strmega, s snegom in ledom napolnjenega kuloarja se vzpenja navpično proti nebu njegova vzhodna stena, ki prehaja potem preko položne, z enim skokom presekanе strehe v koničasti vrh; njega zapadni del pa pada v strmem kotu proti Kotovemu sedlu." Pozornosti pa niso bile deležni le gore, ki imajo med Slovenčiči status gorskih ikon (Triglav, Jalovec, Špik ...), ampak tudi nižji, neizraziti in "neugledni" vrhovi. "Sicer je danes moderno, v vsakem športu šteti 'km' na široko in 'm' na visoko, in čimveč vršacev nosiš v levem žepu svojega telovnika, tembolj pokonci nosiš klobuk; ko pa pridejo leta in druga pamet, tedaj zapažiš na zemljevidu razen belih lis naših vršacev in ledenikov tudi sivo-ponižne nižine z gozdovi, med katerimi je mreža stez, potov, lepih cest in železnic. Kot pešec ubereš najrajši samotne gozdne steze."

Veliko je odlomkov, ki ponazarjajo, kako so naše vrhove doživljali nekateri velikani našega planinstva. Tale dvogovor, denimo. "Obrnem se do oskrbnice: 'Gospodična, koliko je od tu na Rjavino?' 'Dve uri plezanja je do prvega vrha.' 'Do prvega? Ali je še kakšen drugi razen tega?' 'Da, veste, stvar je ta. Danes je prišel dr. Jug z Rjavine pa mi je pripovedoval, da ta vrh, ki ga vidite iz koč, ni pravi, temveč drugi, na katerem je tudi spominska knjiga. Do prvega vrha je dve uri, koliko pa je na drugi vrh, ne vem; saj lezejo vsi le na prvega, ker za drugega ne vedo.'" Ob gorskih banalijah imamo tudi vrhunska romantična doživetja, kakršna so bila Kugyjeva, ko se je spominjal svojih pogledov z Mangarta na Belopeška jezera. "Nikoli ne bom pozabil, kako smo hodili po njegovih magično osvetljenih zatrepih, kako je mesečina oblivala skale in legala na široke grede, kot da so od lune razsvetljene ceste, kako sta se globoko v temnem dnu lesketali jezera. Z vrha smo, zaviti v plašče, dolgo zrli na pokrajino, kopajočo se v mesečini. Zares pravljicične barve so nas obdale, ko je od vrha šnila

čez nebo jutranja zarja in ko je v rdečem žaru vzšlo sonce, medtem ko je luna še vedno visoko stala na nebu, kot da bi si ne dala vzeti svoje domovine."

Kaj pa gore nad levim bregom Save? "V Karavanke! Ne vem, čemu mi iz Kranjske Gore pogled vedno sili proti jugu. Res, da so tamkaj najlepše gore: bajna Škrlatica, vitki Razor, mogočni Prisojnik, lepa Mojstrovka, ponosni Jalovec in široke Ponce. Toda pristop na te velike ne je namenjen pravim planinskim turam; če si pa že želiš lepega nedeljskega izprehoda, ti svetujem, da se obrneš proti severu. Tudi tam te čaka hvaležen užitek: spremljaj me na naše Karavanke." Ali pa v Logarsko dolino. "Ko bi bila Logarjeva dolina na Tirolskem ali v Švici, stali bi ondi že velikanski hoteli in žvižgal bi hla-pon po železnici. V nas Slovenčih se vse razvija prepočasno, ker imamo nujnega dela v vseh strokah." No, v tem primeru je mogoče bolje, da se nismo razvijali prehitro in je imenovana dolina temu primerno "zaostala" ...

Razglednice

Kdo pa so bili tisti zaslužni posamezniki, ki so zlagali prve planinske razglednice? Največ je bilo tujih (nemških), izdajanje razglednic pa je bilo do prve svetovne vojne tudi precej donosno početje. V naslednjem primeru pa dober delno. "Navdušeni prijatelj prirode in veliki turist, vrli gospod župnik Lavtižar v Ratečah, nas je iznenadil s krasno razglednico, ki jo je sam založil v korist koč v Planici ..." Ste slišali za Frana Pavlina? "Na Jesenicah je imel svoj fotografski atelje Fran Pavlin, najplodovitejši slovenski razgledničar. Kot navdušen snemalec pokrajinskih, predvsem planinskih motivov iz Karavank in Julijskih Alp, je izdal veliko število koloriranih in črno-belih razglednic, ki jih je deloma tiskal, deloma pa izdal kot originale. Sodeloval je tudi s Slovenskim planinskim društvom, ki mu je v Planinskem vestniku leta 1906 namenil tole obvestilo: 'Nove razglednice nam je poslal te dni na ogled g. Fran Pavlin, fotograf na Jesenicah. Razglednice (štirintrideset po številu) predstavljajo najlepše točke Julijskih planin in s proge Bohinjske železnice. Ker nam primanjkuje prostora, da bi jih v tej številki dostojno opisali, jih priporočamo za sedaj najtopleje v nakupovanje, razglednice so res krasne in fino izdelane.' Pavlin

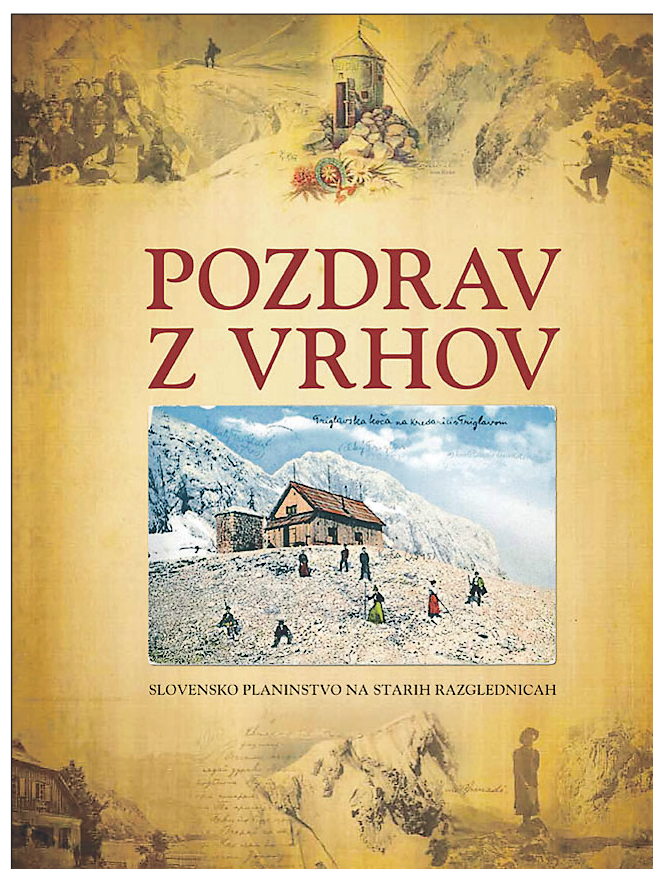
je bil ob koncu II. svetovne vojne med bombardiranjem Jesenic ubit, obenem pa je bil uničen ves njegov fotoarhiv. K sreči se je velik del njegove bogate zapuščine ohranil vsaj na razglednicah."

Planinske razglednice so imele pred prvo svetovno vojno tako kot planinstvo nasploh veliko narodnoubuditeljsko vlogo. "Planinske razglednice so bile velikega pomena tudi kot sredstvo propagande v narodnem boju in pri ohranjanju in potrjevanju nacionalne identitete. Slovenske gore so bile konkreten teritorij in obenem simbolni prostor, v katerem se je odvijala bitka za prevlado med Nemci, kasneje tudi Italijani in Slovenčiji ... V času vse ostrejšega nemškega nacionalizma je bilo vsako odprtje slovenske planinske koč oziroma koč, ki jo je postavilo Slovensko planinsko društvo s svojimi podružnicami, prava nacionalna demonstracija. Člane in odbornike SPD, goste in ostale udeležence odprtja so že v kraju pod goro, kjer je stala nova koč, pričakali pokajoči možnarji in slavoloki z vznesenimi napismi kot sta 'Pozdravljamo

vas, planinski sini, ki delujete v slavo domovini!' ali 'Odpira prva koč se planinska, raduje vsa dolina se bohinjska!'" Elizabeta Gradnik je svoj uvod sklenila z besedami: "Pričujoča knjiga je zbir dragocenih pričevalk časa, ko sta se v gorah rojevala,

kalila, utrjevala in končno obstala ponos in samozavest slovenskega naroda."

Pozdrav z vrhov, Slovensko planinstvo na starih razglednicah, Medium, Žirovnica, 2009, 166 strani, 39 evrov, www.medium.si

Naslovnica knjige

V Prešernovi koči na Stolu (razglednica natisnjena 1928)

Planinci na vrhu Begunjščice (na razglednici, poslani 1930)

"Z ozirom na to, da so se tudi dame udale hribolastvu, želeč si kakor gospodje svoje zdravje izboljšati in vzdržati, dovoljujem si obenem častitim turistinjam nekaj o obleki in opravi opomniti ... Obleka bodi damam: Gladko krilo brez podloge, bluza iz fine, lahke flanele, usnjen pas ... Korset je najbolje doma pustiti, pri hoji v gore je neprijeten."

To je tretje nadaljevanje zapisov dr. Mirana Hladnika o starih kranjskih knjigah. Tokrat je glavna oseba založnik in tiskar Viljem Požgaj. Nekateri od njegovih nadvse zanimivih tiskov so danes take redkosti, da jih niti v knjižnicah ne najdemo več ...

Izgubljene dragocenosti

MIRAN HLADNIK

Leta 1900 je na Kokrškem bregu odprl knjigoveznico in kartonažo Ljubljancan Viljem Požgaj (1879-1951). Pri komaj dvajsetih letih je že imel zaposlene štiri pomočnike, dva vajenca in več delavk. Vežal je knjige ljubljanskega tiskarja Blaznika in kranjskega tiskarja Lampreta. Poročil se je - kot je bilo med obrtniki tedaj navada - z dekletom iz lastnega čeha, s hčerko knjigoveza Pavla Bizjaka, in z njo priženil precej strojev iz tasto-ve delavnice. Tast je obrt opustil, pri Požgajevih pa je posel vzcvetel. Zalagal je tiskovine in razglednice, med leti 1906 in 1920 pa tudi vsaj ducat knjig. Tiskarna je do danes ostala v družinskih rokah in letos praznuje častitljivo 110-letnico obstoja.

Požgajevi tiski so hude raritete, saj nekaterih niti v knjižnicah ne najdemo več. Največji uspeh v njegovih ponudbi je z naklado 10 tisoč izvodov doživela nabožna knjiga *Angel varuh*. Stalno je imel na zalogi na desetine molitvenikov, ki jih sicer ni sam založil: *Mati kraljica vseh svetnikov*, *Pobožni kristjan*, *Krščanski zakon*, *Steza v sveti raj* ... Praktičnim potrebam trgovcev sta služila dva računska priročnika z dolgima naslovoma, *Novi hitri računar*: *Praktična knjižica, ki ima vse, kar je v kupilu in prodaji potrebno*, že zanesljivo izračunano, in *Kubična knjiga za trgovce z lesom*: *Obsega rezan, tesan in okrogel les za vse debelosti, računano na čevlje in metre*.

Potrebo po vzorčnih pisemih je tešil Ročni spisovnik: *Obrtna, trgovska, ljubavna in snubilna pisma*, voščila h godovom, novemu letu in drugim prilikam, z dodatkom ljubavnih in prigodnih pesmi, napisi za spominsko knjigo, godovni in pozdravni nagovori, napitnice (1920). V njem piše vdova fantu "povoljno" (naklonjeno) ali "nepovoljno", znanec piše vdovi v imenu svojega okornega prijatelja itd. Mogoče pa pride še danes komu prav:

Datum.

Cenjena prijateljica!

Kot star znanec Te lepo pozdravim in Ti želim sreče in zadovoljnosti. Slišal sem, da si še vedno prav fletna in lepa in da posekaš še mnogotero dekle. To mi je všeč. Pa ne misli, da Ti hočem za svojo osebo dvoriti. Sem prestar zato in imam odrasle otroke in sive lase. Pa je bil zadnja nedeljo moj prijatelj Okornov Jurij pri meni in me prosil, naj govorim s Teboj in Ti dam vedeti, da bi se mož rad ženil in da si mu Ti povšeči. Jurij je zlata duša, miren človek, še preboječ, zares pravi oča Okoren. Pa to je tudi njegova edina hiba. Zgovoren ne bo preveč, toda ljubil Te bo in imela se boš dobro pri njem. Daj mu ali po meni ali kako drugače vedeti, če ga maraš.

Te lepo pozdravi
Tvoj stari prijatelj

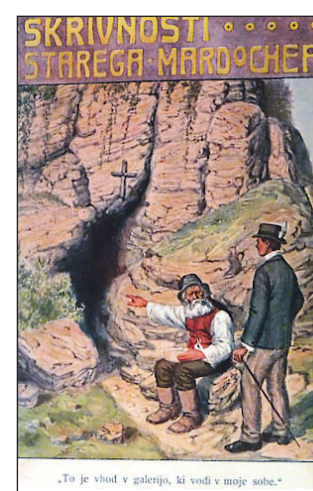
Jože Ocvirk.

Dobro je šel v promet *Prvi slovenski humoristični leksikon*: *Zbirka najboljših humoresk, satir in kupletov*, tj. zbirka vicev in šal. Reklama zanj pravi, da gre za "razne spakedrije, kako se norčuje na primer kmet iz škrica, škric se spakuje nad kmetom itd."

Zabavne narave je bil plakat *Deset krčmarskih zapovedi*, ki ga je Požgaju mojstrsko narisal Hinko Smrekar.

Danes ga najdemo v številnih gostilnah - seveda z zbrisano izvirno Požgajevo blagovno znamko. Veliko je bilo povpraševanje po sanjskih bukvah: *Velika sanjska knjiga* (1907), *Sanjske bukve* (1907), *Velike sanjske bukve*: *Po najnovjših virih in izkušnjah staroegiptovskih duhovnikov in azijskih magijcev nabrane in sestavljene z dodatkom pikčanja [...]* *Jeomacije, Prave kaldejske sanjske bukve od leta 1231*. Slednje je Požgaj celo sam sestavil, na naslovni strani namreč stoji, da jih je "po najbolj zanesljivih virih in lastnih izkušnjah z razkladanjem sanj in s pristanjenimi številkami sestavil M. Jagžop", kar je založnikov anagram. Ohranilo so se samo nekatere od naštetih, v komaj kakšnem izvodu, pa še ti so od številnih prelistovalcev tako oguljeni in utrujeni, da lahko vsak trenutek razpadejo.

K literarnemu obzorju someščanov je tiskarska hiša prispevala s piratsko povestjo "za stare in mlade" *Sin morskega razbojnika*, ki jo je iz nemškega izvirnika predelal znani skrbovalec takega blaga štajerski šolmošter Silvester Košutnik. Pred desetletji sta bila za vedno izposojena oba zadnja registrirana izvoda te knjige, eden iz kranjske Študijske knjižnice

Richebourg, *Prokleta*

ce in drugi iz nacionalne knjižnice. V osmih snopičih je na več kot 600 straneh izšla priredba senzacionalnega koportaznega romana *Prokleta!* Emila Richebourga; izvirnik z naslovom *La fille maudite* je bil iz leta 1876. Roman, ki je najprej izhajal v podlistku in se je priljubil tako, "da se je večkrat izražala želja, da bi se izdal v posebni knjigi", je doživel dva knjižna ponatista, 1909 in 1913. Od prve izdaje je v nacionalki ohranjena samo polovica, drugo izdajo pa nam pokažejo v Slovenski knjižnici v Ljubljani. Naslovi zvezkov so obetali napeto branje: *Volčji ubijalec prijet*, *Na pokopališču v Fremicourt*, *Skrivnosti starega Mardochea*, *Ugrabljeni grofič*, *V kamnolomu*.

Gotovi prizori iz življenja so naslikani tako realistično, da ti sili solza v oči in ob njih berilu komaj dihaš ... Sploh pa bodi povedano jasno in glasno, da je roman *Prokleta* vzbudil tudi v Francozih in Nemcih veliko senzacijo. Kupi si slovenski prevod vsak, ki si želiš mikalnega berila! Kupi si odlični roman pose-

no Ti, mladenič, ki želiš osrečiti svojo izvoljenko, roman je pripraven za vsako darilo. [...] Dokaz, da je roman *Prokleta* resnično priljubljen, je ta, da se je že skoro razprodala prva izdaja, da pa ne bode zmanjkalo, smo dali že drugi natis v tiskarno, in tako bo šlo naprej, dokler ne bo imela zadnja slovenska hiša te neprecenljive knjige.

Požgaj je nameraval v desetih zvezkih natisniti kriminalni roman *Josip Petrossini*, laško-amerikanski skrivni policist. Gre za znamenitega newyorškega policijskega komisarja, ki je končal nasilne smrti na Siciliji in se je zares pisal Joseph Petrossino (1860-1909). Po njem so posneli tri filme, prvega takoj po njegovem umoru. Reklamno besedilo za prvi zvezek detektivskih razburljivih akcij s podnaslovom *Njujorske skrivnosti* je teklo takole:

Vse skrivnosti mesta, ki je naraslo čez noč iz ribiške vasi na drugo največje mesto na svetu, kjer je življenje pisano in temno, očarujoče in omamljajoče, pogubno, kakor nikjer - kjer aretira policija vsake tri minute kako osebo, kjer zagrabijo vsakih deset minut pijanca, vsakih 20 minut tatu, vsakih 48 minut pretepača, kjer privedejo vsaki dve uri zločinca v preiskovalni zapor in oddajo vsakih pet ur obsojenca v prisilno delavnico, kjer pride na vsakih 8 ur en poizkus umora in se vsak drugi dan izvrši krvav umor in kjer se gode še večja grozodejstva, ki pa ne prodro nikoli na dan in katerih neme žrtve odneso valovi Hudson Riverja v neskončni ocean, vse te skrivnosti pozna *Josip Petrossini!*

Kljub vabljeni reklami se popis ameriškega kriminala na Kranjskem ni prijel: leta 1911 je izšel le prvi zvezek z naslovom *Giovanni Gasparidi, kralj zločincev*, ali *Živ pokopan: Newyorška povest*.

Zanimanju za sodobno tehniko je Požgaj skušal ustreči z "resnično povestjo iz sedanjega časa" *Pri telefonu!* (1913), ki se dogaja v Parizu leta 1890 in jo je po francoskem avtorju Deloureaux prevedel igralec Anton Cerar - Danilo. Da, tudi ta knjiga je verjetno za zmeraj izgubljena.

(Nadaljevanje sledi.)

Deset krčmarskih zapovedi

"Sploh pa bodi povedano jasno in glasno, da je roman *Prokleta* vzbudil tudi v Francozih in Nemcih veliko senzacijo. Kupi si slovenski prevod vsak, ki si želiš mikalnega berila! Kupi si odlični roman posebno Ti, mladenič, ki želiš osrečiti svojo izvoljenko, roman je pripraven za vsako darilo."